

V závěrečné kapitole podává profesor Donnison nejen shrnutí výsledků dosavadní fáze glasgowského přestavbového programu, ale i hlubší pohled na širší souvislosti problematiky. Jako hlavní poučení zdůrazňuje nemožnost, aby se města postižená podobně jako Glasgow dostala z mizérie pouze sama, vlastním úsilím, protože základní příčiny jsou nadmístní, globální povahy. Jde o následky živelného fungování svobodného podnikání, v němž v důsledku strukturálních změn kdy si prosperující průmyslová odvětví upadají. Následky dopadají nejtěživěji na města, kde jsou tato odvětví nejvíce koncentrována. Pro nová, progresivní odvětví jsou tato města málo přitažlivá, kapitál směřuje jinde. Města soustavně chudnou, ztrácejí mladší kvalifikované obyvatelstvo, dochází k vysoké nezaměstnanosti, úpadku hmotné struktury a devastaci životního prostředí, a to i v období celkové hospodářské konjunktury, za "jobless growth" - růstu při stagnaci počtu pracovních míst. Podle autora je nesprávná představa, že z dané situace není jiného východiska než volné podnikání nebo revoluce. Schůdnou třetí cestu vidí ve skandinávském modelu (omezení vývozu kapitálu, vyšší zdanění příjmů, sociální politika atp.). Uskutečnění takového modelu ovšem předpokládá existenci silné občanské sociální solidarity, politicky podpořené - ta však v Anglii na rozdíl od Švédska chybí. Sociální povědomí se teprve začíná rodit, a to zdola, v obcích, podnicích a odborech, jak se to příznivě projevilo například právě v Glasgowě při realizaci programu GEAR.

Cílem regenerační politiky musí být především zbavit obyvatele upadajících městských čtvrtí jejich bezmoci. Jde hlavně o získání kvalifikace; podle ní se mají vytvářet pracovní příležitosti ve formální ekonomice i mimo ni. Pokud tímto směrem nezareaguje soukromý kapitál, mají městské správy zakládat nevýdělečné podniky pro uplatnění nezaměstnaných. Pro odstranění dlouhodobé nezaměstnanosti jsou ovšem nevyhnutelné změny na celostátní, ba mezinárodní úrovni. V zájmu posílení vlastní svépomocné aktivity obyvatel postižených čtvrtí doporučuje autor rozšířit účast obyvatel na rozhodovacích procesech při přípravě a průběhu regenerace -

například při rozhodování o rozpočtu, správě komunálního bytového fondu atp.

Všechna opatření na místní bázi jsou ovšem finančně náročná a bez vysokých státních subvencí se neobejdou. V tomto ohledu se ovšem současná vláda nevyznamenala: když se programu GEAR dostalo mimořádné finanční výpomoci od mezinárodního podpůrného fondu, reagovalo na to příslušné ministerstvo hbitě tím, že o příslušnou částku snížilo státní subvence.

I když kniha pojednává o regeneračním projektu ne zcela typickém pro britskou, neřku-li naši přestavbu upadajících částí měst, je kniha v mnohém poučná právě pro odlišnosti koncepčních přístupů i realizačních postupů. Aktuální je například důraz na pracovní uplatnění obyvatel přímo v místě bydliště vzhledem k jejich mnohostranné vázanosti na lokalitu. Údiv a obdiv vzbuzuje množství obsahovou náplní a organizačními formami nesmírně diferencovaných akcí, uskutečněných během několika málo let fungování programu. Tato diferencovanost ovšem zčásti souvisí i s roztržitostí finančních zdrojů na jejich krytí, ve srovnání s našimi dosavadními poměry zcela nezvyklou (nejrůznější trvalější i krátkodobé, účelem a cílovou populací tu šíře, tu úzce vymezené subvence, úlevy a granty nejrůznější místní, regionální, státní až mezinárodní proveniencce, úředního, poloúředního, veřejného i soukromého charakteru). Na jejich šikovné iniciaci, zjištění a získání ze strany organizátorů přestavby zřejmě její úspěšnost do značné míry také závisí. Té rozmanitosti je ovšem i na tamější poměry někdy trochu moc, soudě podle občasných postesknutí, že by se finanční zdroje měly sdružovat do společného přestavbového fondu.

Nedostatkem studie - vedle značné nepřehledné kompozice jednotlivých kapitol i celku, s četnými opakováními - je přeplnění údaji o kdekterém druhořadém detailu organizační a kompetenční mašinérie přestavby a nevyjasněná reprezentativnost nálezů z různých dílčích průzkumů. Empirismus díla je téměř sto procentní; o nějaké zařazení výsledků do kontextu teoretických konceptů sociologie města se autoři nepokoušejí.

Podobně jako krize západoněmeckých měst v práci Häussermannové a Siebelové, i

krize Glasgowu je zde nazírána ze zřetelně levicových politických pozic (byť s mnohem menší bojovností a bez filozofické rozevlátosti autorů německých, spíše s britskou zdrženlivostí). Těžko odpovědět na jinak zajímavou otázku, jde-li o náhodu, nebo o důsledek preferenční přitažlivosti problematiky sociálních neduhů pro autory levicového zaměření, anebo o projev možného vyššího zastoupení těchto názorů v mezinárodní sociologické komunitě. Ze zaměření autorů obou knih vyplývá, že koneckonců hlavním viníkem svízeli západoevropských měst shledávají živelný vývoj a fungování ekonomických mechanismů, a že koneckonců základním předpokladem úspěchu léčby na místní úrovni je za daného stavu výrazné přerozdělení společenských zdrojů. Pro posouzení, do jaké míry má

tento způsob pohledu určité opodstatnění aspoň v tematickém a lokálním rámci dané problematiky, by bylo zapotřebí nálezy, jejich interpretaci a z toho odvozená doporučení v obou recenzovaných knihách obsažená, konfrontovat s literaturou, která by k téže problematice přistupovala z názorových pozic protikladných; stanovisko neutrální se vzhledem k sociálněpolitické zápalnosti tématu vyskytne asi zřídka. V obou knihách však lze nalézt také dostatek dokladů o tom, že mnoho užitečného pro odstranění svízeli postihujících měst lze udělat dobře iniciovanou a organizovanou prací "zdola", při vši nepřízni činitelů podmíněných kontextem problému.

Lubomír Kotačka

Počátky naší sociální politiky

Sociální politika v počátcích samostatného československého státu je neznámou kapitolu našich dějin. Není tomu náhodou - sociální politika byla vždy předmětem ideologické konfrontace a připomínat skutečnost, že předválečné Československo představovalo raný pokus o sociální stát, nebylo z ideologických důvodů vhodné. Vždyť také v padesátých letech vymizel samotný pojem sociální politika jako překonaná kategorie, jelikož vědecká politika komunistické strany měla být již sama ze své podstaty politikou sociální.

Sociálně politické úvahy a koncepce se u nás rozvíjejí od sklonku minulého století. Není patrně třeba připomínat jméno Masarykovo, vzpomeňme ale také například průkopnickou práci Englišovu, legislativní úsilí L. Wintera či empirický výzkum O. Machotky. Od počátků republiky se rozvíjí také institucionální báze, především Sociální ústav československé republiky, jenž byl zřízen "za účelem studia otázek sociálně-politických a sociálně-hospodářských, dále pro šíření správného názírání na tyto otázky ve veřejnosti a jako poradní orgán ministerstva sociální péče". Tato instituce se podílela na organizaci velkého mezinárodního kongresu o sociální politice, jenž se konal v Praze roku 1924.

Přinášíme několik úryvků z vystoupení delegátů tohoto sjezdu. Podle novinových ohlasů se sjezdu účastnilo 1100 - 1300 účastníků z 28 států, 14 oficiálních vládních delegací, 4 ministři práce, bývalí ministři a přední evropští odborníci a vědci.

Jan Hartl

Mezinárodní sjezd sociální politiky v Praze 2. - 4. října 1924

Těsnopisecká zpráva podaná mezinárodní sjezdovou kanceláří,
publikace Sociálního ústavu č. 18., Praha 1925.

Motto:

"Profesor Masaryk kdysi řekl, že demokracie není věcí přirozenou, nýbrž že se namáhavě tvoří. Sociální politika není rovněž věcí přirozenou. Tvoří se namáhavě společnou vůlí všech lidí, ovládaných duchem svobody." (s. 135)

Albert Thomas, ředitel Mezinárodního úřadu práce (Ženeva), předseda sjezdu

Republika Československá ve svém výtečném díle na uskutečnění sociálního řádu podala právě jednu z nejkrásnějších monumentálních staveb sociálního pojištění, jaké dosud známe. Nestydím se jako Francouz doznati, a Vy nebudete pociťovati hanbu jako Němci nebo Rakušané, ať Vaše sociální pojištění je sebe krásnějším, doznati, že od nynějška vzorem je tu československý zákon o sociálním pojištění. (s. 65)

profesor Edouard Fuster, Paříž

V území naší republiky, podobně jako v jiných moderních státech, od let osmdesátých vzniklo, stále sílí a nabývá větší obsažnosti, nové právo, právo sociální, poskytující pracujícimu lidu ochranu a nová práva v zaměstnání... Osmihodinový pracovní den a 48hodinový pracovní týden byl u nás uzákoněn již v roce 1918, rok před usnesením mezinárodní washingtonské konvence, kterou jsme rovněž, jakožto první z průmyslových států ratifikovali... Otázku odpovědnosti a úlev dělníka v závodě řešili jsme u nás zákonným ustanovením o závodních výborech a v hornictví docela zákonem o podílu horníků na zisku... Náš stát je si vědom svých povinností vůči nezaměstnaným...

Od let osmdesátých bylo u nás vybudováno úrazové a nemocenské pojištění. Poslednímu podléhají v Československu všechny osoby za mzdu pracující ve všech oborech práce a lidského podnikání. A právě v minulých dnech v této síni naší sněmovny Národního shromáždění přijat byl zákon o sociálním pojištění, kterým se zavádí další pojištění invalidní, starobní, vdovské a sirotčí pro všechny osoby v námezdním poměru zaměstnané. Zákonem tímto bude zajištěno 2 1/2 milionu pojištěnců. Současně se pracuje na zákonu o sociálním pojištění malých živnostníků, řemeslníků, domkářů a maloročníků, který má vejíti v platnost současně se zákonem o sociálním pojištění dělnickém. Pojištění samostatných existencí bude obepínati dalších 1 1/2 milionu členů.

Vejitím v účinnost uvedených dvou zákonů s připočtením horníků, zaměstnanců státních a jiných veřejných korporací a podniků, o něž je již postaráno dřívějšími zákony, dostoupí počet pojištěnců v republice zajištěných proti stáří a invaliditě 4 1/2 milionu osob. (s. 34 - 35)

Gustav Habrman, ministr sociální péče, Praha

Když r. 1882 rozdělena byla podle národností staroslavná pražská universita, nebylo českého národohospodáře, filosofa nebo sociologa, který by nebyl zároveň býval theoretickým politikem sociálním. První český pěstitel národohospodářské vědy na Karlově universitě, Albín Bráf, vydal jako svůj habilitační spis obsáhlé "Studie o dělnických poměrech severočeských", jednu z prvních monografií sociálněpolitické deskriptivy... Všechna t. zv. národohospodářská škola Bráfova vedle otázek ryze theoretických věnuje problémům sociálním a sociálněpolitickým v zájmu věcném i národním nepřetržitou pozornost.

A jako to před sto lety byli vedle národohospodářů a snad i před nimi filozofové Bolzano, Klácel, Augustin Smetana, tak i dnes v té ideové přípravě pro pokrokovou sociální politiku v českém národě jest na jednom z nejpřednějších míst jmenovati naše české filosofy a sociology, především T. G. Masaryka.

... Masaryk byl vždy pro účinné ochranné zákonodárství dělnické,... byl pro úplné a řádné vybudování sociálního pojištění, pro bytovou reformu a sociální hygienu, pro výkup latifundií a rozdělení jich v menší samostatná hospodářství. Byl pro reformy zásadní a pronikavé, pro organický vývoj a postupnou přestavbu, ale nikoliv pro změny překotné a nepromyšlené, byl proti všelikému vykořisťování a